

Cristinel MUNTEANU

Lingvistica textului ca hermeneutică a sensului

Cr.M. – dr. în filologie (*magna cum laude*) al Universității „Al. I. Cuza” din Iași și lector la Universitatea „C. Brâncoveanu” din Pitești. Domenii principale de interes: filozofia limbajului, teoria limbii, semantica, frazeologia, lingvistica textului, știința comunicării, discursul publicistic. A publicat *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale* (2007), *Lingvistica integrală coșeriană. Teorie, aplicații și interviuri* (2012), *Frazeologie românească. Formare și funcționare* (2013), *Discursul repetat între alteritate și creativitate* (2008, ca editor), Tobias Peucer, *De relationibus novellis / Despre relațiile jurnalistice* [Leipzig, 1690] (2008, ca editor) și B. P. Hasdeu, *Studii de știința limbii* (2013, ca editor); este, de asemenea, autorul a peste o sută de articole și comunicări.

0. Motivul scrierii acestui articol îl reprezintă o recentă apariție editorială: Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica textului. O introducere în hermeneutica sensului*, Ediție îngrijită de Jörn Albrecht, Versiune românească și index de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, cu o postfață de Eugen Munteanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2013, 264 pag. Firește, mi-am propus, înainte de toate, să semnaliez importanța acestui eveniment cultural, însă trebuie să precizez, totodată, că prezentarea mea va fi, pe de o parte, mai puțin decât o recenzie, iar, pe de altă parte, mai mult decât atât. Așadar, voi încerca (1) să punctez, pe scurt, însemnătatea și valoarea ediției românești și, apoi, (2) să caracterizez, la fel de concis, concepția lui Eugeniu Coșeriu despre lingvistica textului ca hermeneutică a sensului¹.

1. Cartea la care mă refer este traducerea românească (mult așteptată) a celebrei *Textlinguistik* coșeriene, ce a cunoscut mai multe ediții și retipăriri în limba germană (în 1980, 1981, 1994 și 2007), în

limba italiană (în 1997, retipărită apoi de cinci ori până în 2008!), în limba spaniolă (în 2007), bucurându-se de un real succes în rândul specialiștilor. Sunt, de asemenea, la curent cu faptul că este aproape de finalizare și o versiune în limba franceză, dat fiind interesul crescând al cercetătorilor vorbitori ai acestei limbi pentru ideile lui Eugeniu Coșeriu privitoare la lingvistica textuală (în acest sens, este de remarcat entuziasmul cu care cel mai important specialist de limbă franceză al domeniului, Jean-Michel Adam, a receptat / descoperit această carte a lui Coșeriu). Totodată, știu că se află în lucru și o versiune portugheză, ce ar trebui să apară în Brazilia.

1.1. Traducerea s-a făcut după originalul german (dar și prin confruntare cu celelalte versiuni existente în alte limbi), fiind semnată de prof. univ. dr. Eugen Munteanu și de dr. Ana-Maria Prisacaru, doi foarte buni cunoscători de limbă germană și, în același timp, doi cercetători familiarizați cu lingvistica integrală coșeriană, ceea ce garantează, pe de o parte, o versiune românească exactă și adecvată stilistic, iar, pe de altă parte, o coerență și o unitate terminologică în conformitate cu exigențele autorului². De altfel, trebuie subliniat că profesorul Eugen Munteanu este un coșerian declarat, Domnia Sa contribuind (timp de mai bine de două decenii) la receptarea / recuperarea ideilor lingvistice ale lui Coșeriu în spațiul românesc, prin traducerea unor cărți și studii fundamentale ale savantului respectiv, prin organizarea de colocvii și îngrijirea de volume dedicate acestuia ș.a.m.d. (lucruri pe care, de altminteri, le menționează și E. Munteanu în *Postfața* care însoțește traducerea românească).

1.2. Nu am nicio îndoială că publicarea acestei cărți în limba română constituie un eveniment cultural de prim rang, ce va avea un impact deosebit asupra formării generațiilor viitoare de lingviști și filologi, dar și asupra specialiștilor deja formați care nu au avut încă posibilitatea să citească această carte în original sau în vreuna dintre celelalte versiuni amintite. În același timp, consider foarte potrivită și de bun augur ideea ca *Lingvistica textului* să apară la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în colecția Logos, colecție care a fost inaugurată în anul 2009 tot de o carte coșeriană de referință, *Omul și limbajul său*. În plus, nu trebuie să uităm că Eugeniu Coșeriu și-a început studiile universitare chiar la Iași, primele sale preocupări de estetică fiind urmărite și apreciate de G. Călinescu. În consecință, se poate afirma că publicarea acestei cărți sub egida Universității Mihăilene reprezintă, într-o anumită măsură, și „o întoarcere la origini”³.

2. Câteva cuvinte acum despre concepția lui Coșeriu referitoare la lingvistica textuală. Trebuie spus că Eugeniu Coșeriu (1921-2002) a susținut, încă din 1955, existența unei lingvistici a textului *in nuce* în cadrul *stilisticii literare* sau a *stilisticii vorbirii* (cum era numită uneori). De altfel, în lingvistica mondială, el este cel care folosește pentru prima oară termenul de „lingvistică a textului” (*lingüística del texto*), în studiul *Determinación y entorno* (scris în 1955 și publicat, în 1957, în revista „Romanistisches Jahrbuch”). Prin aceasta, lingvistul de origine română avea în vedere, în special, stilistica practică, mai întâi, de Leo Spitzer și, ulterior, de o serie de lingviști din Germania și din țările romanice (din mediul italian merită amintit, în primul rând, Antonino Pagliaro a cărui *critica semantica* ar trebui înțeleasă și ca o lingvistică a textului *ante litteram*), considerând că stilistica literară nu este altceva decât forma actuală a retoricii antice.

2.1. În capodopera *Lingvistica textului* (*Textlinguistik*), având la bază cursurile ținute în anii '70 la Universitatea din Tübingen, Coșeriu își precizează și ilustrează concepția personală despre lingvistica textului, pe care o vede ca *hermeneutică a sensului*⁴, *adică interpretare sau revelare sistematică fundamentată a conținutului textului / discursului*. Accepția pe care o dă Coșeriu «sensului» este foarte importantă pentru înțelegerea lingvisticii sale, întrucât, în viziunea sa, conținutul lingvistic este de trei tipuri: *desemnarea* (adică referința la realitatea extraverbală, la lucruri, stări de lucruri și ideile / opiniile despre acestea), *semnificatul* (conținutul dat exclusiv de și prin limbă) și *sensul* (conținutul unui act de vorbire concret, text / discurs). Planul sensului este *dublu semiotic*: pe de o parte, semnele semnifică ceva (în limbă) și desemnează ceva (ca „extralingvistic”) și, pe de altă parte, semnificatul și desemnarea funcționează la rândul lor ca „semnificant” pentru un conținut de ordinul al doilea, care este tocmai sensul. În consecință, Cervantes, de pildă, nu vorbește despre Don Quijote, ci, cu ajutorul / prin intermediul lui Don Quijote (devenit *simbol*), vorbește despre „acel ceva” care constituie sensul romanului.

2.2. Coșeriu dovedește o excepțională cunoaștere a tradiției, recuperând contribuțiile înaintașilor în acest domeniu (începând cu retorica), ceea ce l-a făcut să înțeleagă esența literaturii și a discursului literar, specificul acestora în fața altor forme de discurs, înțelegere fără de care o asemenea lingvistică textuală ar fi sortită eșecului. Astfel, de la Aristotel a preluat

ideea limbajului poetic (adică a limbajului literaturii artistice) ca *lógos poietikós* (creator de lumi posibile). La G. Vico a descoperit conceptul de „universalii fantastice” (de unde rezultă definirea literaturii ca surprindere / captare / intuire a universalului în faptul concret). De la B. Croce (care îi continuă pe Vico și pe Humboldt) a preluat ideea ca limbajul poetic este terenul tuturor posibilităților limbajului (sau, altfel spus, că limbajul se manifestă în deplinătatea sa funcțională în discursul poetic). În același timp, nu trebuie uitat că E. Coșeriu preia întotdeauna critic aceste idei, dându-le adesea o interpretare originală, arătând în ce sens sunt valabile, care le sunt posibilitățile și limitele. De exemplu, ca o reacție la credința lui Croce, după care poezia și limbajul sunt același lucru (ceea ce a condus la identificarea esteticii cu lingvistica), Coșeriu introduce conceptul de *alteritate* (de la ‘a fi cu altul’, cf. lat. *alter*), ce reprezintă una dintre universalii primare ale limbajului, dar care (spre deosebire de *creativitate*) lipsește din poezie.

2.3. Acestea și multe altele (critica funcțiilor limbii la K. Bühler și R. Jakobson, propunerea unei clasificări exhaustive a cadrelor și a contextelor, tipologia relațiilor pe care le stabilește semnul lingvistic prezent în text, adică a „funcțiilor evocative”, după W. M. Urban, alături de ilustrări captivante din literatura universală etc.) se constituie într-o concepție coerentă și unitară, într-o veritabilă lingvistică integrală a textului literar ale cărei beneficii sunt evidente.

Note ¹ Într-un alt articol, din viitorul apropiat, voi încerca să tratez *in extenso* problema hermeneuticii și problema sensului în viziunea lui Eugeniu Coșeriu.

² Spun aceste lucruri în deplină cunoștință de cauză, fiindcă, la solicitarea dlui prof. Eugen Munteanu, atât eu, cât și prof. Stelian Dumistrăcel, am revăzut cu atenție întregul text al versiunii românești, înainte ca aceasta să meargă la tipar.

³ La fel cum, datorită faptului că E. Coșeriu datora atâtea mediului științific italian, versiunea italiană a aceleiași cărți (*Textlinguistik*) a fost considerată de autor „da molti punti di vista quasi un ritorno alle origini”.

⁴ O scurtă conferință, foarte concentrată în privința ideilor, ținută de Coșeriu în Spania, în 1995, se intitulează întocmai așa: *La lingüística del texto como hermenéutica del sentido* (vezi textul acesteia reprodus în Eugenio Coșeriu, Óscar Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, EUNSA, Pamplona, 2006, p. 57-60).